

ПОНОМАРЬОВА М. С.,
аспірант кафедри кримінального права
(Національна академія внутрішніх справ),
прокурор
(Київська місцева прокуратура № 4)

УДК 343

ПОСТАНОВЛЕННЯ СУДДЕЮ (СУДДЯМИ) ЗАВІДОМО НЕПРАВОСУДНОГО СУДОВОГО РІШЕННЯ І СУМІЖНІ СКЛАДИ ЗЛОЧИНУ

У статті проаналізовано наукові підходи та критерії розмежування суміжних складів злочину. Наведені елементи розмежування складу злочину «постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови» із суміжними складами злочинів Розділу XVII «Злочини проти службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» КК України.

Ключові слова: конкуренція, колізія, суміжний склад, критерій, елемент розмежування.

В статье проанализированы научные подходы и критерии разграничения смежных составов преступления. Приведены элементы разграничения состава преступления «вынесение судьей (судьями) заведомо неправосудного приговора, решения, определения или постановления» со смежными составами преступлений раздела XVII «Преступления против служебной и профессиональной деятельности, связанной с предоставлением публичных услуг» УК Украины.

Ключевые слова: конкуренция, коллизия, смежный состав, критерий, элемент разграничения.

The article analyzes the scientific approaches and criteria of differentiation related crime. These elements of differentiation of the crime „by a judge (judges) knowingly unfair sentence, judgment, order or decree“ with adjacent warehouses Crimes Section XVII „Crimes against official and professional activities related to the provision of public services“ of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: competition, conflict, adjacent structure, criteria, element separation.

Вступ. Оскільки процес розмежування складів злочинів не обмежується лише процесом кримінально-правової кваліфікації, то й теорія розмежування складів злочинів не охоплюється повністю теорією кримінально-правової кваліфікації. Розмежуванню складів злочинів, здійснюваному в процесі кримінально-правової кваліфікації, обов'язково передуює з'ясування змісту відповідних нормативно-правових приписів, здійснене в ході тлумачення кримінального закону. Процес розмежування покликаний забезпечити правильність застосування кримінально-правової норми, сприяти вирішенню питань кваліфікації при конкуренції норм, що й обумовлює актуальність при кримінально-правовій кваліфікації діянь, вчинених суддями.

Постановка завдання. Метою статті є визначення елементів розмежування складу злочину «постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови» із суміжними складами Розділу XVII «Злочини проти службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг».

Результати дослідження. Питання конкуренції кримінально-правових норм та розмежування суміжних складів досліджували П.П. Андрушко, Л.П. Брич, О.М. Грудзур, Ю.В. Гродецький, З.А. Загинеї, Г.М. Зеленов, О.О. Кваша, В.М. Киричко, В.П. Коваленко, О.В. Кришевич, Д.І. Крупко, Р.Л. Максимович, М.І. Мельник, А.С. Нерсисян, А.В. Савченко, О.Я. Светлов, Т.І. Слуцька, Є.Л. Стрельцов, А.А. Стрижевська, В.І. Тютюгін, М.І. Хавронюк, Н.М. Ярмиш.

У кримінально-правовій доктрині термін «розмежування» використовують для позначення процесів мислення і їхніх результатів, що полягає в розрізненні різних явищ, понять, наприклад, «об'єкт» і «предмет» правових досліджень [1, с. 247]; складів злочинів та норм кримінального права [2, с. 258]; статей; відповідальності; стадій; співучасті; сукупності і конкуренції кримінально-правових норм [3, с. 528] тощо. Правова сутність зводиться до встановлення і виявлення місця явищ, що існують в одній площині, одне щодо одного, та щодо сфери їхнього існування, їх відокремлення одне від одного, встановлення меж між ними. Система складів злочинів зі спільними ознаками, як і будь-яка інша, характеризується наявністю елементів, розташованих у певному порядку [4, с. 184], та наявністю взаємозв'язків між ними. Правильність вибору конкретної кримінально-правової норми чи норм, що передбачають вчинення злочин, що є метою кримінально-правової кваліфікації, залежить від точності виявлення місця і зв'язків конкретних складів злочинів у системі складів злочинів зі спільними ознаками. Тобто зміст розмежування складів злочинів полягає у визначенні місця і зв'язків конкретного складу злочину в системі складів злочинів зі спільними ознаками як її елемента, що здійснюється шляхом порівняння змісту та встановлення відношення між обсягами понять, що відображують кореспондуючі ознаки складів злочинів. За своїм обсягом поняття «розмежування складів злочинів» поширюється на певний мисленнєвий процес (діяльність) і його результат. Як діяльність розмежування складів злочинів – це процес порівняння змісту ознак складів злочинів, що призводить до (встановлення) виявлення їхніх функцій: спільних, розмежувальних, спеціальних, додаткових; визначення типів співвідношення між складами злочинів зі спільними ознаками. Ця діяльність здійснюється з метою виявлення складів злочинів, які відповідають вчиненому злочину. А.І. Іванчин вважає, що розмежування складів злочинів відбувається на 3 рівнях: конструювання складів злочину, що здійснюється в процесі законодавчої діяльності; тлумачення кримінального закону; застосування закону в процесі кримінально-правової кваліфікації [5, с.128].

Окремого аналізу потребує питання відносин складу злочину, передбаченого ст. 375 КК України, із складом злочину ст. 364 КК України Розділу «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг». М.І. Хавронюк зазначає, що в більшості кримінальних кодексів держав Європи, крім держав СНД, не передбачено відповідальності за зловживання владою чи службовим становищем та за перевищення влади чи службових повноважень. Зазвичай кримінальна відповідальність установлена тільки за конкретні, чітко визначені дії, що становлять собою спеціальні випадки незаконного використання службового становища [6]. У пояснювальній записці до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо імплементації до національного законодавства положень ст. 19 Конвенції ООН проти корупції» така законодавча новела обґрунтовується тим, що в Резолюції № 1862 від 26 січня 2012 року Парламентська Асамблея Ради Європи чітко підкреслила, що ст.ст. 364 та 365 КК України є занадто широкими в застосуванні та, по суті, дозволяють постфактум криміналізацію звичайних політичних рішень. Це суперечить принципу верховенства права та є неприйнятним.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 7 квітня 2011 № 3207-VI внесені зміни, згідно з якими визначено поняття службової особи. Родові ознаки поняття «службова особа» законодавцем визначено в частинах 3 та 4 статті 18 КК України. Загалом, у науці склався підхід, що загальними видами службових злочинів є зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень та службова недбалість. На-

явність посади судді, кола повноважень, функції представника влади та їх постійний (призначення безстроково) або тимчасовий характер (призначення строком на 5 років) дає підстави стверджувати про наявність у судді функцій службової особи.

Загалом, зловживання службовим становищем може полягати у вчиненні дій, що не входять до кола обов'язків, належати до кола обов'язків інших службових осіб та перебувати у межах компетенції. Суддя, який «зовнішньо» виконує функцію правосуддя, при постановленні неправосудного судового рішення нехтує своїми функціями, знешкоджує соціальний зв'язок, яким «ззовні» виступає нормальна діяльність судді (суддів), що полягає у постановленні акту правосуддя та базується на вимогах закону. Як елемент суспільних відносин він завжди перебуває в нерозривному взаємозв'язку з іншими структурними елементами суспільних відносин, має предметний характер. На наш погляд, суддя при постановленні завідомо неправосудного судового рішення виконує певну форму зловживання своїм становищем, при цьому повноваження ухвалити вирок або постановити судові рішення перебуває в межах компетенції судді. Суддя в даному випадку «зовнішньо» виконує конституційну функцію правосуддя.

Український законодавець, на відміну від країн Італії, Іспанії, Данії, в яких відповідальність суддів за неправосудні рішення охоплюється службовими злочинами, «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» кодифікував в окремому Розділі XVII КК України, підкреслюючи особливості родового об'єкта кожного з них.

З теорії відомо, що правило кваліфікації за спеціальною нормою застосовується при повній конкуренції норм, коли склад злочину, передбачений загальною нормою, включає всі ознаки спеціальної норми [7, с. 328]. Так, у складі злочину, передбаченому ст. 364 КК України, мета у вигляді одержання будь-якої неправомірної вигоди є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складу злочину. П.П. Андрушко та А.А. Стрижевська визначають корисливий мотив у складі зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) як «прагнення особи отримати для себе отримати не будь-яку вигоду, а лише матеріальну вигоду (наприклад, отримати майно або право на майно, звільнитись від матеріальних витрат внаслідок своїх дій)» [8, с. 228], інший особистий інтерес, як «будь-які інтереси службової особи, окрім корисливих, зокрема вчинення цього злочину з почуття помсти, кар'єризму, бажання приховати недоліки в роботі, отримати будь-яку вигоду нематеріального характеру тощо» [8, с. 229].

Термін «неправомірна вигода» запроваджено у зв'язку з ухваленням Закону України від 13.05.2014 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» [9]. Визначення дефініції неправомірної вигоди дано у п. 2 примітки до ст. 354 КК України. В основному складі злочину, передбаченому ст. 375 КК України, така мета відсутня. При цьому, у складі злочину, передбаченого ч. 2 ст. 375 КК України, кваліфікуючою ознакою є корисливий мотив. За правилами розмежування суміжних складів не підлягають розмежуванню основний склад із кваліфікованим.

Учені, визначаючи, що зловживання владою або службовим становищем є умисним злочином, не приходять до спільної позиції щодо ставлення винного суб'єкта до наслідків. Деякі вважають, що умисел є єдиною і нерозривною формою вини [10, с. 73–75; 11, с. 87–89]. Інші вказують на існування «подвійної», або «змішаної» форм [12, с. 21–23; 13, с. 12]. На думку О.Я. Светлова, не може бути умислу стосовно дій (або бездіяльності) і необережності стосовно наслідків, оскільки поняття вини єдине, і один і той же злочин не може бути одночасно і умисним, і необережним [14, с. 69]. Додатковим аргументом противників змішаної форми вини є твердження про те, що зловживання – це не складений злочин. Як тільки відпадуть суспільно-небезпечні наслідки у виді істотної шкоди чи тяжких наслідків, то умисні використання службовою особою своїх повноважень втратять характер злочинної поведінки й автоматично перетворяться у звичайний дисциплінарний проступок [15, с. 599].

Обґрунтованою є позиція, що вина у складі зловживання владою або службовим становищем характеризується усвідомленням суспільно небезпечного характеру свого діяння,

передбаченням невідворотності настання суспільно небезпечних наслідків та бажанням чи свідомим допущенням їх настання. Така форма вини притаманна й постановленню завідомо неправосудного судового рішення, а тому не може виступати розмежувальною ознакою.

Об'єктивна сторона зловживання владою або службовим становищем має три обов'язкові ознаки: 1) діяння – використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, що полягає в певних діях або бездіяльності суб'єкта; 2) наслідки, що виявляються у завданні істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб; 3) причинний зв'язок між діянням і наслідками. Відсутність однієї із зазначених ознак свідчить про відсутність складу злочину, передбаченого ст. 364 КК.

Для кваліфікації складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 364 КК України, обов'язковим є настання істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб; ця шкода визначена у п. 3 примітки до статті 364 КК України. Кримінально-правові наслідки для кваліфікації діяння за ч. 1 ст. 375 КК України не є обов'язковим елементом. Причинний зв'язок при постановленні суддею (суддями) завідомо неправосудного судового рішення, що спричинило тяжкі наслідки або вчинені з корисливих мотивів, в інших особистих інтересах чи з метою перешкоджання законній професійній діяльності журналіста (ч. 2 ст. 375 КК України) може характеризуватися наявністю численних ланок між злочинним діянням і суспільно небезпечними наслідками. При вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 375 КК України, суспільно небезпечний наслідок може бути поставлений у вину особі лише за умови, що він перебував у причинному зв'язку з її дією. Суб'єкт злочину є спеціальним, тобто службова особа, ознаки якої визначені у п. 1 примітки до ст. 364 КК України.

Серед науковців існує позиція, що, не дивлячись на розташування складу, передбаченого ст. 375 КК України у Розділі XVIII «Злочини проти правосуддя», наведений склад злочину належить до корупційних [16, с. 35–37]. Розглядаючи поняття корупції, М.І. Хавронюк виокремлює три її форми. Перша форма – це використання особою, зазначеною у ст. 4 Закону України «Про засади запобігання та протидію корупції», наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди. Друга форма – це прийняття особою, зазначеною у ст. 4 Закону, обіцянки/пропозиції неправомірної вигоди для себе чи інших осіб. Третя форма – обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у ст. 4 Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей [17, с. 14]. Позиція про належність складу, передбаченого ст. 375 КК України, до корупційних злочинів обґрунтована тим, що постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови включається в першу форму корупції, за якої суддя (судді) вчиняють суспільно небезпечне діяння, використовуючи свої службові повноваження та пов'язані з ними можливості з метою одержання неправомірної вигоди. При цьому корупційним правопорушенням може визнаватися лише таке постановлення завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови, яке було вчинене з корисливих мотивів або в інших особистих інтересах (ч. 2 ст. 375 КК України) [18, с. 35]. Відповідно до пункту г ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» судді є суб'єктами, уповноваженими на виконання функцій держави. У загальному суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення є особи, визначені в ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції». У статтях 364, 364-1, 365-2, 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 та 370 КК України під неправомірною вигодою слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав.

Законодавцем термін «неправомірна вигода» використовується у статтях розділу XVII Особливої частини КК у двох значеннях: а) як мета вчинення злочину (статті 364, 364-1, 365-2 КК) і б) як його предмет (статті 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2, 370 КК). Серед «коруп-

ційних» злочинів на особливу увагу заслуговує склад, передбачений ст. 368 КК України, об'єктивна сторона якого полягає у: 1) прийнятті пропозиції надати їй неправомірну вигоду для себе чи третьої особи; 2) прийнятті обіцянки надати їй неправомірну вигоду для себе чи третьої особи; одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи; 4) прохання надати неправомірну вигоду для себе чи третьої особи. Так, у тлумачному словнику української мови слово «пропозиція» трактується як те, що пропонується кому-небудь замість чогось або на вибір як угода, умова та інше [19, с. 396]. Натомість, «обіцянка» – добровільно дане зобов'язання зробити що-небудь [20, с. 43]. Науковці термін «пропозиція» розглядають як згоду надати таку винагороду, зміст полягає у тому, що особа, якій пропонують неправомірну винагороду, схвалює намір передати їй таку винагороду в майбутньому. Прийняття «обіцянки» розуміють як схвалення даного зобов'язання на передачу винагороди [21, с. 11]. Тобто дії суб'єкта складу, передбаченого ст. 368 КК України, необов'язково є незаконними або повинні виходити за межі повноважень, а можуть вчинятися в межах компетенції. При цьому при постановленні неправосудного судового рішення таке рішення лише «ззовні» є актом правосуддя. Суддя лише «зовнішньо» виконує функцію правосуддя під час розгляду кримінального провадження або слухання позовної заяви. Тому суддя може виконати об'єктивну сторону складу злочину «постановленням суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови» лише в межах розгляду кримінального провадження/позовної заяви, що перебуває у його провадженні, коли суб'єкту надано право на здійснення правосуддя у конкретному провадженні.

Законодавство про судоустрій і статус суддів наділяє суддю обов'язком постановити правосудне та вмотивоване судове рішення, що базується на вимогах закону. Для кваліфікації діяння за ст. 375 КК України суб'єкт повинен усвідомлювати (інтелектуальна та вольова ознака) факт постановлення неправосудного судового рішення, в іншому випадку кваліфікація за даним складом виключається. Варто звернути увагу, що науковці, на наш погляд, обґрунтовано вказують на складність доведення прийняття пропозиції неправомірної вигоди, що вимагає вжиття заходів з метою документування злочинних дій і є готуванням до вчинення злочину, а тому вказують на недоцільність криміналізації «пропозиції» як окремого діяння складу злочину [22, с. 8]. Заслуговує на увагу позиція, що готування до злочину не може бути однаково суспільно-небезпечним злочином нарівні із закінченим діянням. Прийняття пропозиції вважається закінченим з моменту схвалення отримання такої винагороди, обіцянка – з моменту схвалення зобов'язання передати неправомірну вигоду. Одержання неправомірної вигоди є закінченим злочином з моменту отримання хоча б частини винагороди [23, с. 44]. Погоджуємося із позицією вчених, що дії особи щодо узгодження виду неправомірної вигоди, способу передачі повинні кваліфікуватися як замах на отримання неправомірної вигоди [24, с. 47].

Кваліфікуючою ознакою аналізованого складу є використання влади чи службового становища. Традиційно в судовій практиці обстоювалося так зване широке розуміння використання службового становища при одержанні хабара, яке охоплювало використання службовою особою свого службового авторитету, зв'язків з іншими службовими особами, їхніх можливостей, обумовлених займаною посадою. У п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 № 5 «Про судову практику в справах про хабарництво» роз'яснено, що відповідальність за одержання хабара настає й у тому разі, коли службова особа одержала його за виконання чи невиконання таких дій, які вона не уповноважена була вчиняти, але до вчинення яких могла вжити заходів у зв'язку із своїм матеріальним становищем [57]. Прихильники такої позиції виходили з того, що у випадку визнання особи суб'єктом одержання хабара необхідно з'ясувати, чи могла особа завдяки своєму службовому становищу (в широкому розумінні) вжити заходів до вчинення іншими особами діянь, бажаних для хабародавця [58, с. 85]. О.О. Дудоров зазначає, що у випадку сприйняття вузького розуміння терміну «використання службового становища» (діяння, зумовлені виключно компетенцією службової особи) у складі злочину, передбаченому ст. 368 КК України, не охоплюються випадки одержання неправомірної вигоди за незаконні діяння по службі, оскільки жодна

особа не уповноважується на вчинення таких дій [59, с. 85]. В.І. Тютюгін вказує на наступне: якщо особа, що надає публічні послуги, прагнучи досягти бажаного для неї результату, використовує не своє становище, надані їй повноваження та можливості, а виключно особисті знайомства, дружні зв'язки чи родинні стосунки з іншими особами, в тому числі такими, що надають публічні послуги, діяння не можуть розглядатися як такі, що пов'язані з використанням службового становища [60, с. 248].

При цьому вважаємо, що для кваліфікації не має значення, за виконання яких дій (законних чи незаконних) з використанням службового становища винний одержує неправомірну вигоду. Погоджуємося із позицією, що у випадку, якщо діяння, вчинене особою у зв'язку з прийняттям пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди, утворює самостійний склад злочину – до прикладу, службове підроблення, постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови – вчинене необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів [60, с. 85].

Зробимо висновки, що між складами злочину, передбаченими ст. ст. 375 та 364 КК України, виникають відносини часткової конкуренції. Наслідки – істотна шкода охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб; мета – отримання неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи; спеціальний суб'єкт – службова особа, – все це виступає розмежувальними ознаками. За таких умов вбачається, що конкуренція кримінально-правових норм може бути лише частковою у зв'язку з тим, що спеціальна норма не відображає всіх елементів загальної. Склад злочину, передбачений ст. 375, є спеціальним щодо складу злочину ст. 364 КК України; за правилами теорії права, застосуванню підлягає спеціальний, окрім випадків вчинення самостійного діяння, що охоплюється ст. 364 КК України суддею.

Висновки. У статті доведено, що склад злочину, передбачений ст. 368 КК, України є таким, що містить декілька альтернативних діянь та виступає самостійним складом щодо складу злочину, передбаченого ст. 375 КК України. Об'єктивна сторона аналізованого складу злочину, неправомірною вигодою, що є предметом складу злочину, передбаченого ст. 368 КК України і одночасно виступає його обов'язковим елементом, кваліфікуюча ознака «з використанням наданої їй влади або службового становища» виступають розмежувальними ознаками із складом злочину ст. 375 КК України. Якщо діяння, вчинене особою у зв'язку з прийняттям пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди, утворює самостійний склад злочину (до прикладу, службове підроблення, постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови), вчинене необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів.

Список використаних джерел:

1. Кругликов Л.Л. Юридические конструкции и символы в уголовном праве / Л.Л. Кругликов, О.Е. Спиридонова. – СПб. : Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2005. – 336 с.
2. Кузнецова Н.Ф. О законодательной технике в уголовном праве / Н.Ф. Кузнецова // Вестник Московского университета. Серия 11. Право. – 2004. – № 4. – 53 с.
3. Гришук В.К. Кримінальна відповідальність за самовільне залишення військової частини або місця служби / В.К. Гришук, М.М. Сенько. – Львів : ЛьвДУВС, 2007. – 308 с.
4. Бойко А.И. Система и структура уголовного права: в 3 т. / А.И. Бойко. – Ростов н/Д. : Изд-во Южного Федерального университета, 2007. – Т. 1: Систе. – 448 с.
5. Филимонов В.Д. Норма уголовного права / В.Д. Филимонов. – СПб. : Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. – 281 с.
6. Хавронюк М. Чому в Європі не розуміють прислів'я «від тюрми не зарікайся» / М. Хавронюк // Українська правда. – 6 жовтня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/articles/2011/10/6/6642959/>.
7. Брич Л.П. Теорія розмежування складів злочинів : [монографія] / [Л.П. Брич]. – Львів, 2013. – 711 с.

8. Андрушко П.П. Злочини у сфері службової діяльності: кримінально-правова характеристика / П.П. Андрушко, А.А. Стрижевська. – «Юрисконсульт», 2006. – 342 с.
9. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 13.05.2014 // Офіційний Вісник України. – 2014 р. – № 45. – С. 26. – Ст. 1182.
10. Лысов М.Д. Ответственность должностных лиц по советскому уголовному праву / М.Д. Лысов. – Казань, 1972.
11. Папиашвили Ш.Г. Должностные преступления в теории уголовного права, законодательстве и судебной практике / Ш.Г. Папиашвили. – Тбилиси, 1988.
12. Мельникова В.Е. Должностные преступления (вопросы уголовно-правовой квалификации) / В.Е. Мельникова. – М., 1985.
13. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 4-те вид., переробл. та доповн. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К., 2007.
14. Светлов А.Я. Борьба с должностными злоупотреблениями / А.Я. Светлов. – К., 1970.
15. Ветров Н.И. Уголовное право. Особенная часть / Н.И. Ветров, Ю.И. Ляпунов. – М., 1998.
16. Єднак В.М. Постановлення суддею (судьями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови (ст. 365 Кримінального кодексу України) як корупційне правопорушення / В.М. Єднак // Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції від 17 квітня 2014. – Х. – 2014. – С. 256.
17. Хавронюк М.І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» / М.І. Хавронюк. – К. : Атіка, 2011. – 424 с.
18. Новий тлумачний словник української мови : [у 3 т.] / уклад. : В.В. Яременко, О.М. Сліпущко. – [2-ге вид., виправл.]. – К. : АКОНІТ, 2001.– Т. 2 : К-П, 2001. – С. 43.
19. Чернявський С.С. Особливості розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою : [метод. рек.] / [С.С. Чернявський, О.Ф. Вакулєнко, О.М. Толочко та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2014. – 67 с.
20. Мисливий А.В. Пропозиція хабара: злочин чи виявлення умислу? / А.В. Мисливий // Юридичний вісник України. – 2010. – № 1–2. – С. 7–11.
21. Про судову практику у справах про хабарництво» // Постанова пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 № 5 // Офіційний сайт Верховного суду України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02>.
22. Шумейко Д.О. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної винагороди службовою особою: проблеми кримінально-правової кваліфікації / Д.О. Шумейко // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 1. – 51 с.
23. Дудоров О.О. Проблеми кваліфікації злочину передбаченого статтею 368 Кримінального кодексу України / О.О. Дудоров // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. – 2016. – № 1. – 98 с.
24. Тютюгін В.І. Злочини у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг: загальна характеристика / В.І. Тютюгін, Ю.В. Гродецький // Вісник Асоціації кримінального права. – 2015. – № 1(4). – 295 с.

